

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ НІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ
ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

До захисту допустити:
Завідувач кафедри
 Олена СТУЛІКА

«16» травня 2023 р.

**«ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
РОБОТИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З БАТЬКАМИ УЧНІВ»**

Кваліфікаційна робота здобувача
вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Практична психологія»
Мамедова Сахетгелді Миратгелдійовича

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, доцент
Шумілова Ірина Федорівна

Рецензент:
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології Харківського
національного педагогічного інституту ім
Г.С.Сковороди
Єльчанінова Тетяна Миколаївна

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою ЄКТС 60 E
Секретар ЕК
Анастасія ВАГАБОВА
«08» червня 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОБОТИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З БАТЬКАМИ УЧНІВ	7
1.1. Теоретико-методологічні засади роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів.....	7
1.2. Основні напрями роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів	13
Висновки до розділу 1.....	21
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З БАТЬКАМИ УЧНІВ	24
2.1. Організаційно-методичні умови взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів.....	24
2.2. Форми та методи роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів.....	28
2.3. Особливості роботи практичного психолога закладу освіти з батьками учнів в умовах військових дій.....	34
Висновки до розділу 2.....	38
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44
ДОДАТКИ	50

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Важливою складовою освітнього процесу закладу загальної середньої освіти є організація роботи з батьками школярів, сім'ями учнів. На важливості проблеми взаємодії сім'ї і закладу освіти наголошується у Законі України «Про освіту», у якому, зокрема, зазначається, що батьки мають право: вибирати освітній заклад для неповнолітніх дітей; обирати і бути обраними до органів громадського самоврядування в закладах освіти; звертатися до органів державного управління і громадського самоврядування з питань навчання, виховання дітей, сприяти здобуттю дітьми освіти в загальноосвітніх навчально-виховних закладах [15].

Сім'я являє собою первинне природне середовище, своєрідну рекреаційну зону для дитини. Родина виконує низку важливих функцій, основною з яких є виховна. Однак численні кризові явища, що мають місце в сучасному українському суспільстві, військовий стан та вимушене переселення родин, пов'язані з цим економічні труднощі гальмують адаптацію сім'ї як соціального інституту до нових умов, вкрай негативно позначаються на реалізації її виховної ролі. На жаль сім'я сьогодні не готова взяти на себе всю відповідальність за соціалізацію дітей.

Проте родина не є ізольованим мікросередовищем: різноспрямовані зв'язки поєднують її з іншими соціальними інститутами та з суспільством у цілому; різноманітні зовнішні фактори впливають на реалізацію виховної функції. Важливе місце серед таких чинників впливу на сім'ю займають заклади освіти, педагоги, психологи, які завдяки спеціальній фаховій підготовці мають достатній рівень сформованості загальних та професійних компетентностей, володіють необхідними психолого-педагогічними знаннями, професійними вміннями й навичками, а відтак виступають важливою складовою педагогічного трикутника «дитина – батьки – школа».

У сучасних складних умовах функціонування українського суспільства

координацію виховних дій сім'ї покладено на освітній заклад і від того, як організовано роботу з батьками учнів значною мірою залежить успішність освітнього процесу. Тому важливим завданням будь-якого закладу освіти є широке залучення батьків, усіх дорослих членів сім'ї до співпраці з педагогічним колективом, до активної участі в житті освітнього закладу, класу. Встановлення і підтримання взаємодії з батьками школярів необхідно вибудовувати на принципах взаємоповаги, довіри, рівноправного партнерства. На часі організація роботи з батьками дітей різних вікових груп, в родинях з різним типом сімейного неблагополуччя, формування психолого-педагогічної культури всіх дорослих членів родини на новій методологічній основі із застосуванням прогресивних ефективних технологій. Мова йде про такий зміст діяльності закладу освіти, який спрямовується на підвищення готовності батьків до виховання дітей, на усвідомлення ними важливості відповідального батьківства, на передачу всім дорослим членам родини певної психолого-педагогічної, фізіолого-гігієнічної, правової тощо інформації, на розвиток у них відповідних компетентностей, що стосуються організації ними оптимальної взаємодії з дітьми та їх належного виховання. Ключову роль у зазначеному процесі має відігравати психолог закладу освіти. Саме за його активної участі педагогічна взаємодія з батьками учнів перетворюється у вагомий чинник удосконалення освітнього процесу.

Теоретико-прикладні аспекти взаємодії батьків школярів, а також закладів загальної середньої освіти та родин у процесі виховання дітей висвітлено у працях Т. Виноградової, Т. Кравченко, І. Мачуської, Л. Повалій, В. Постового, О. Пухти та інших науковців. Дослідники розглядають найбільш актуальні проблеми сімейного виховання дітей різних вікових категорій, працюють над пошуком оптимальних способів усунення наявних у недоліків у розвитку особистості дитини шляхом залучення їхніх батьків до співробітництва із закладами освіти, реалізації взаємодії сім'ї та школи.

Науковцями досліджувалися проблеми виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку (М. Виноградова, В. Семіченко, Т. Філічова, Г. Чірка та ін.), дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами (В. Бондар та В. Засенко), питання розроблення форм роботи із родинами (С. Миронова). Предметом наукових інтересів українських та зарубіжних дослідників є різні аспекти взаємодії практичних психологів з родинами: надання батькам психолого-педагогічної підтримки (М. Беляєва, І. Іванова, Р. Кравченко, І. Левченко, І. Мамайчук, В. Ткачова та ін.); забезпечення батьків психолого-педагогічними знаннями (Л. Борщевська, В. Засенко, А. Колупаєва, Т. Скрипник, М. Супрун та ін.); організації соціально-педагогічної роботи з різними членами родин (Т. Єжова, М. Селігман та ін.). Зазначене вище дає змогу констатувати, що сьогодні спостерігається подальший розвиток й вдосконалення взаємодії педагогічних колективів закладів загальної середньої освіти з батьками дітей, які в них навчаються.

Разом з тим, вивчення проблеми взаємодії практичного психолога з батьками школярів потребує подальшого дослідження. Отже, є певна суперечність, що обумовлюється наявністю значного психологічного інструментарію і практичних рекомендацій щодо роботи з батьками школярів, і низькою психологічною обізнаністю батьків сучасних школярів, їх безпорадністю у вирішенні складних питань виховання власної дитини.

З огляду на актуальність проблеми взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів та недостатню розробленість зазначеної проблеми у наукових джерелах, темою кваліфікаційної роботи обрано: **«Організаційно-методичні засади роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів».**

Об'єкт дослідження – професійна діяльність практичного психолога у закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – процес професійної взаємодії практичного

психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів.

Мета дослідження – розкрити організаційно-методичні засади роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів.

Відповідно до об'єкта, предмета та мети визначено основні **завдання дослідження**:

1) розкрити сутнісні характеристики роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів;

2) визначити та схарактеризувати форми та методи роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів;

3) розкрити організаційно-педагогічні умови підвищення ефективності роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів.

Для досягнення мети і розв'язання поставлених завдань використано комплекс **методів дослідження**:

теоретичні – вивчення й аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з метою визначення об'єкта, предмета, мети й завдань дослідження, уточнення сутності його базових понять; конкретизації й узагальнення з метою надання змістової характеристики процесу взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів;

емпіричні – спостереження для виявлення стану проблеми; аналізу документів та матеріалів практичного психолога закладу загальної середньої освіти з метою вивчення організаційно-методичних умов, що впливають на ефективність взаємодії з батьками учнів.

Теоретичну основу дослідження складають фундаментальні роботи вітчизняних і зарубіжних психологів щодо предмету психологічної науки та його специфіки у структурі наукового знання (Б. Ананьєв, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонт'єв, С. Максименко, А. Маслоу, А. Петровський, В. Роменець, С. Рубінштейн, О. Ткаченко, В. Франкл).

Важливі теоретичні орієнтири щодо специфіки роботи практичного психолога містяться у роботах Г. Абрамової, О. Бондаренка, Л. Бурлачука, Ю. Гільбуха, І. Данилюка, Л. Карамушки, В. Киричука, В. Клименка, М. Костицького, Г. Ложкіна та ін.).

Практичне значення дослідження полягає у розробленні інформаційно-методичного забезпечення роботи психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів та використанні його в межах освітнього процесу загальноосвітньої школи.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОБОТИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З БАТЬКАМИ УЧНІВ

1.1. Теоретико-методологічні підходи до організації роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів

Методологія розглядається як система принципів і способів організації та побудови теоретичної і практичної дійсності, а також як система методів, які застосовуються в процесі пізнання в межах тієї чи іншої науки.

Сучасна система психологічної підтримки родин віддає перевагу принципам, виголошеним Конвенцією про права дитини, зокрема принципам пріоритету сім'ї, взаємин дитини і батьків та всебічної участі батьків в особистісному становленні й розвитку дитини, спільної участі сім'ї та освітніх закладів в освітньому процесі на засадах партнерства. Сім'я як первинний осередок суспільства забезпечує відтворення та продовження людського роду, вона є джерелом росту та матеріального добробуту людини, в ній закладаються основи виховання та формування майбутньої особистості, через неї передаються нащадкам духовні цінності досвіду, трудові навички, національні особливості [1, с.178].

Загальною метою діяльності практичного психолога у закладі загальної середньої освіти є всебічне сприяння формуванню й розвитку особистості дітей, створення необхідних психологічно-педагогічних умов для розкриття творчих здібностей кожного учня, забезпечення його активності в засвоєнні знань, набутті вмінь та навичок, формування інтегральної та загальних компетентностей, необхідних для подальшого успішного здобуття освіти, сприяння досягненню оптимального рівня розвитку пізнавальної, емоційно-вольової та моральної сфер особистості школяра на кожному етапі його розвитку з урахуванням психофізіологічних індивідуальних особливостей,

життєвої історії кожної окремо взятої дитини, умов сімейного виховання [8].

Організація взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів передбачає узгодження мотивів, цінностей, інтересів, рефлексивної поведінки. Як зазначає О. Савченко, ядром такої «виступає педагогічна взаємодія...» [40, с. 22]. Така взаємодія є ціннісним складником співпраці практичного психолога з батьками учнів, вона є процесом і результатом їхньої спільної діяльності.

Провідною ознакою взаємодії є координація або узгодження позицій її учасників, що передбачає установлення взаємозв'язку, контакту в діяльності як практичного психолога, так і батьків учнів [4, с. 278]. Такого рівня можна досягнути за умов організації суб'єкт-суб'єктних стосунків. Суб'єктність таких стосунків виникає, у тому випадку, коли мета, зміст і організація спільної діяльності дає змогу задовольнити потребу усіх сторін у взаємодії й у досягненнях [29, с. 53]. Також важливо, щоб діяльність, організована практичним психологом, була для батьків суб'єктивно значущою.

Суб'єкт-суб'єктна позиція забезпечує стосунки між психологом закладу загальної середньої освіти та батьків на гуманістичній та демократичній основі, визнанні рівності всіх учасників взаємодії. Така взаємодія забезпечує психологічне (долає почуття неповноцінності) та соціальне (спрямовує на суспільно орієнтовану дію) зростання учня [41, с. 160].

Таблиця 1.1

Провідні ознаки взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти та батьків учнів

Провідні ознаки взаємодії	Зміст провідних ознак взаємодії
Спільна діяльність	Взаємодія психолога закладу загальної середньої

Продовження табл. 1.1

	освіти з батьками в освітньому процесі для загального й особистісного успіху учнів.
Спільна мета	Сприяння вихованню творчої, яскравої індивідуальності учня, залучення його до духовних, національних, особистісних цінностей
Координація (узгодження позицій)	Міцний міжособистісний, інтелектуальний, емоційний взаємозв'язок
Позитивна взаємозалежність психолога та батьків школярів	Оптимальний розподіл обов'язків, ролей, взаємне стимулювання, підтримка, обмін інформацією, постійний зв'язок.
Колаборація	Відповідальність за результат роботи педагогічного колективу педагогів, практичного психолога та батьків
Активна творча позиція учасників взаємодії	Народження нового результату, найповніше розкриття внутрішнього потенціалу учнів
Суб'єкт-суб'єктна позиція учасників	Визнання рівності та цінності педагогічного колективу закладу загальної середньої та батьків

Взаємодія практичного психолога загальноосвітнього навчального закладу з батьками учнів має здійснюватися на засадах аксіологічного та гуманістичного підходів, оскільки вони дають змогу розглядати учня як загальнолюдську цінність і суб'єкт уваги педагогів, психолога й батьків школярів.

Гуманістичний підхід, спрямований на реалізацію ідей дитиноцентризму, гуманістичних цінностей в освіті, дає змогу акцентувати роль педагогічного колективу та батьків школярів у вихованні учня високоморальною особистістю. У зазначеному контексті важливою є роль практичного психолога закладу освіти, який покликаний надавати допомогу

педагогічному колективу та батькам наслідувати гуманістичні ідеали, визнавати дитину головною цінністю, суб'єктом освіти й культури [18].

Гуманістичний підхід пов'язаний із особистісно-зорієнтованим підходом, який можливий за умов орієнтації практичного психолога та батьків на розвиток особистості учня, здатного до конструктивної взаємодії. У межах реалізації особистісного підходу слід враховувати, що всі зовнішні чинники діють опосередковано, змінюючись під впливом психічних та особистісних якостей людини, а також, спираючись на її активність у межах здійснення самовиховання, самоорганізації, самоосвіти, саморегуляції, самоуправління. Особистісний підхід спрямовує практичного психолога та батьків на:

- забезпечення завдань вибіркової й варіативності в освіті;
 - необхідності постійного осмислення та оцінки (рефлексії) свого життя та освітнього процесу;
 - усвідомленого пошуку сенсу життя та творчості;
- відповідальності за власні вчинки та дії [26].

Взаємодія практичного психолога з батьками учнів передбачає опору на провідні положення діяльнісного та суб'єкт-суб'єктного підходів.

Діяльнісний підхід реалізується шляхом урахування мотиваційної сфери й індивідуальної специфіки взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів. Відповідно зазначеного підходу взаємодія психолога та батьків буде ефективною за умов, якщо її суб'єкти залучаються до навчальної, пізнавальної, навчально-професійної діяльності для оволодіння досвідом духовної, педагогічної, професійної культури через ефективне стимулювання активності учасників даного процесу, урахуванню мотивів [17].

Діяльнісний підхід дає змогу активно використовувати в процесі взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів принципи єдності особистості й діяльності, активізації й оптимізації освітнього процесу. Діяльнісний підхід є підґрунтям для

впровадження ідей про індивідуальне й колективне, вагомі ролі індивідуальної й колективної діяльності в процесі розвитку особистості, безконфліктності навчальних ситуацій [35].

Полісуб'єктний (діалогічний) підхід наголошує на цінності діалогічної взаємодії практичного психолога з батьками, досвіду взаємодії як позитивної спільної діяльності, рівноправних, суб'єкт-суб'єктних стосунків із ними. Застосування цього підходу дає змогу оволодівати мистецтвом педагогічної співпраці шляхом діалогу. Практичний психолог та батьки мають навчитися досягати психологічної єдності та взаємодії смислових позицій суб'єктів [11].

Діяльність практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів базується на низці принципів. Ключовими принципами організації психологічної служби у закладі загальної середньої освіти є такі:

- принцип доступність психологічних послуг для всіх учасників навчально-виховного процесу;
- принцип науковості;
- принцип розвитку;
- принцип комплексності й системності у наданні психологічної допомоги;
- принцип міждисциплінарності;
- принцип структурності й цілісності;

Принцип доступності психологічних послуг для всіх учасників освітнього процесу закладу освіти передбачає побудову таких організаційних моделей взаємодії з родиною школяра, які могли б забезпечити надання їй психологічної допомоги незалежно від віку, раси, релігії, національності, майнового чи соціального статусу, місця проживання, рівня розумового та фізичного розвитку дитини.

Принцип науковості передбачає, що вся діяльність практичного психолога закладу загальної середньої освіти ґрунтується на основі методології психологічної науки, наукових підходів. Методи, методики і

технології, що їх використовує у своїй діяльності практичний психолог мають бути науково обґрунтованими, валідними й надійними. Неприпустиме застосування позанаукових, містичних, релігійних, окультних та інших методів і методик, що не пройшли наукової експертизи [40].

Принцип розвитку передбачає не тільки розвиток об'єктів психологічного впливу, якими є батьки школярів, але і вдосконалення організаційно-методичного забезпечення, самого змісту роботи практичного психолога з батьками учнів. Постійне вдосконалення роботи психолога з батьками школярів зумовлюють дві групи причин.

До першої групи належать зовнішні впливи, а саме: необхідність реформувати галузі освіти, соціально-економічне середовище закладу освіти, нормативні, організаційні та суспільно-економічні умови функціонування школи.

До другої групи належать внутрішні чинники: рівень кваліфікації та професіоналізму психолога закладу освіти, логіка і результативність психологічного супроводу освітнього процесу тощо. З метою вдосконалення діяльності практичного психолога можна застосовувати творчі методи і методики роботи, перейти до розвиткової моделі психологічної підтримки, що дозволить глибше зрозуміти тенденції психічного і соціального розвитку учасників освітнього процесу та їхніх взаємин [4].

Принцип комплексності й системності у наданні психологічної допомоги батькам школярів означає, що в діяльності практичного психолога мають бути поєднані вузька спеціалізація (зокрема, у сфері проблемних полів «молодший школяр», «підліток», «профільне навчання старшокласників», «просвіта батьків школярів»; або у сфері методології – гештальт-терапія, позитивна терапія тощо) з певною універсальністю фахівця. Поєднання в єдиному технологічному процесі універсальності зі спеціалізацію в особі практичного психолога закладу загальної середньої

освіти має повною мірою забезпечити реалізацію завдань діяльності психологічної служби школи загалом.

Принцип міждисциплінарності у наданні психологічної допомоги передбачає поєднання у технологіях організації психологічного супроводу учасників освітнього процесу не тільки психологічних й соціально-педагогічних методів, а й методів інших, суміжних наук, зокрема соціології, педагогіки, дефектології, дидактики, фізіології та ін.

Отже, взаємодія практичного психолога загальноосвітнього навчального закладу з батьками школярів має здійснюватися на підставі: розуміння сутності й оволодіння досвідом суб'єкт-суб'єктних взаємин педагогічного колективу загальноосвітнього навчального закладу з батьками у процесі їхньої спільної діяльності, досягнення спільної мети; узгодження позицій, налагодження контакту, позитивної взаємозалежності; взаємної відповідальності, підтримки та співтворчості [28, с. 114].

1.2. Основні напрями роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів

Процеси розвитку практичної психології в системі загальної середньої освіти, створення соціально-психологічного забезпечення освітнього процесу пов'язані насамперед із загальними потребами суспільства, необхідністю психологізації змісту взаємодії школи та родини. Робота з батьками учнів вимагає розробки професійних засобів психологічного супроводження всіх процесів, що сьогодні відбуваються, а саме: супровід розвитку особистості кожної дитини, постійне оновлення змісту освітнього процесу й управлінської діяльності закладу освіти, експертиза та психологічне супроводження інновацій та технологій, що упроваджуються в систему освіти на всіх її рівнях [29].

Зміст роботи практичного психолога з батьками учнів повинен ґрунтуватися на правах і обов'язках батьків, визначених Законом України «Про загальну середню освіту», де зазначено, зокрема, що батьки або особи,

які їх замінюють, мають право:

- вибирати навчальні заклади та форми навчання для неповнолітніх дітей;
- приймати рішення щодо участі дитини в інноваційній діяльності загальноосвітнього навчального закладу;
- обирати і бути обраними до органів управління освітою з питань навчання і виховання дітей;
- звертатися до відповідних органів управління освітою з питань навчання і виховання дітей;
- захищати законні інтереси дітей [15].

У Законі України «Про загальну середню освіту» зазначається, що батьки або особи, які їх замінюють, зобов'язані:

- забезпечувати умови для здобуття дитиною повної загальної середньої освіти за будь-якою формою навчання;
- постійно дбати про фізичне здоров'я, психічний стан дітей, створювати належні умови для розвитку їх природних здібностей;
- поважати гідність дитини, виховувати працелюбність, почуття доброти, милосердя, шанобливе ставлення до сім'ї, старших за віком, державної і рідної мови, до народних традицій і звичаїв;
- виховувати повагу до національних, історичних, культурних цінностей українського народу, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання та навколишнього природного середовища, любов до України [15].

З огляду на зазначене вище у роботі з батьками школярів практичний психолог закладу загальної середньої освіти виконує такі загальні завдання:

- 1) здійснення просвітницької роботи шляхом проведення семінарів, тренінгів, індивідуальних і групових консультацій, лекторіїв тощо;
- 2) вивчення практики сімейного виховання у родинах учнів та їх найближчого соціального оточення;
- 3) профілактика конфліктів та грубого поводження з дітьми у родинах.

Одним із напрямків роботи психолога у закладах освіти є робота з батьками. Це питання заслуговує на увагу, бо дослідження проблем сім'ї і сімейного виховання показує, що батьки все більше потребують допомоги психологів. Психологічні консультації і рекомендації потрібні не лише батькам дітей «групи ризику» або проблемним сім'ям, а й кожній сім'ї на певному етапі її розвитку.

Основними завданнями практичного психолога закладу освіти у роботі з батьками учнів є такі:

- психологічна просвіта;
- надання інформації батькам школярів про нормативи психічного розвитку дитини;
- розширення та поглиблення уявлень батьків учнів про закономірності психічного розвитку дитини, особливості соціальної ситуації розвитку у межах кожного вікового періоду;
- створення позитивних взаєностосунків між батьками та їхніми дітьми у родині;
- допомога батькам у розвитку власних здібностей, впевненості в собі та розвиток відповідальності за дітей;
- розвиток почуття батьківства, позитивне сприймання власної дитини;
- пропаганда психологічних знань;
- руйнування хибних і формування коректних, правильних установок батьків щодо прийомів виховання дітей у сім'ї [21].

Зазначені вище напрями роботи практичного психолога з батьками школярів складають цілісну систему взаємопов'язаних компонентів, що відрізняються професійними цілями, поставленими психологом у конкретній ситуації. При цьому результат психологічної допомоги містить у собі як передбачувані, тобто заплановані компоненти, так і побічні, неочікувані. Як правило, внаслідок заходів, що їх здійснює практичний психолог, незалежно від виду його діяльності, виявляється багатокomпонентний ефект. Так само збір інформації про дитину, родину

практичний психолог здійснює не тільки у ситуаціях діагностики, а й в усіх видах своєї роботи. Virізняючи види діяльності практичного психолога, слід мати на увазі умовність цього поділу та комплексність отриманого ефекту психологічної допомоги [12].

Психодіагностика являє собою визначення особливостей психічного розвитку дитини, ступеня сформованості певних психологічних якостей, відповідності рівня розвитку вмінь, навичок, особистісних якостей віковим нормам; а також виявлення психологічних причин затруднень, що їх відчуває дитина у процесі навчання.

Завдання психодіагностики – отримання інформації про індивідуально-психологічні особливості дітей, що є необхідною для них самих і для осіб, які взаємодіють з конкретною дитиною (психолог, учителі, вихователі, батьки, інші зацікавлені особи), складання психологічної характеристики дітей, що базується на достовірній та надійній інформації, отриманій у процесі психологічного дослідження [22].

Засобами психологічної діагностики можуть бути спостереження, бесіда, психологічне тестування. Сама процедура діагностичного обстеження передбачає реалізацію таких етапів:

- 1) збір даних відповідно до задачі дослідження;
- 2) обробка та інтерпретація отриманих даних;
- 3) постановка діагнозу або прогнозу .

Коректна психологічна діагностика здійснюється на принципах добровільності участі у психодіагностичному обстеженні та зацікавленості в ньому; забезпечення фізичного та психологічного комфорту протягом процедури психодіагностики; всебічності та комплексності здійснюваних у межах діагностики заходів [9].

Як підкреслюють психологи-практики, батьки школярів частіше за все звертаються до них з таких проблем: труднощі у засвоєння дітьми програми навчання, програмового матеріалу з окремих навчальних дисциплін, небажання й невміння дітей вчитися, відсутність інтересів у дітей; емоційні,

особистісні порушення; конфліктні стосунки з іншими дітьми або дорослими; неефективність власних педагогічних впливів; підвищена неуважність, неорганізованість, агресивність, несамотійність, лінь, підвищена збудливість або, навпаки, боязкість; негативне ставлення дитини до дорослого в родині, до сестер і братів тощо.

Психологічна корекція й розвивальна робота являє собою діяльність практичного психолога з усунення відхилень у психічному розвитку дітей, формування їхніх здібностей, корекцію розвитку особистості дитини. Програми корекції й розвитку, як правило, містять у собі психологічну й педагогічну складові. Психологічна складова забезпечується психологом. Педагогічна – складається на основі психологічних рекомендацій спільно психологом і вчителем, вихователем, батьками й виконується педагогами й батьками за умови допомоги й сприяння психолога.

Термін «корекція» буквально означає «виправлення». Психокорекція являє собою систему заходів, спрямованих на виправлення недоліків виховання або поведінки людини за допомогою спеціальних засобів психологічного впливу [32].

Завдання психокорекції формулюються залежно від адресату (наприклад, це може бути дитина з аномальним розвитком чи особистість яка має відхилення і труднощі в межах психологічно норми, дитина з особливими освітніми потребами), також змісту корекційної роботи (корекція розумового або емоційного розвитку дитини, корекція і профілактика невротичних станів та неврозів тощо). Психологічна корекція не має своїх специфічних методик, а тому в її межах залежно від потреб використовуються методи психотерапії, педагогічної психології, педагогіки, медицини тощо [17]. Корекційній роботі передують діагностика, що сприяє уточненню діагнозу та дозволяє оцінити ефективність корекційної роботи.

Науковці виокремлюють такі основні принципи психокорекційної роботи:

- 1) Єдність психодіагностики та психокорекції.

2) Спрямованість роботи «згори до низу» (розвиток вищих психічних функцій, за рахунок яких у подальшому відбудеться розвиток елементарних психічних процесів).

3) Принцип нормативності (орієнтація на еталон розвитку на певному віковому етапі).

4) Робота в зоні найближчого розвитку дитини (за Л. Виготським)

5) Випереджуючий характер (формування тих якостей та властивостей, яких планується досягти у найближчій перспективі).

6) Принцип наступності (кожне заняття містить ті завдання для самостійного виконання, які на попередньому виконувалися за сприяння та допомоги психолога).

7) Врахування вікових та індивідуально-психологічних особливостей кожної дитини, її інтересів, здібностей, якостей характеру [10;12].

Важливою складовою роботи практичного психолога у закладі загальної середньої освіти є психологічне консультування. Його основним завданням є надання допомоги в усвідомленні власних проблем, у пошуку альтернативних шляхів виходу з ситуації, що склалася. В організації консультативної роботи доцільно керуватися наступними принципами:

- принцип добровільності (батьки учня мають усвідомлювати наявність проблеми, прагнути її розв'язати й бути впевненими, що в цьому їм допоможе психолог;

- принцип діалогічного характеру взаємодії (консультування відбувається у формі діалогу);

- принцип орієнтації на норми і цінності (психолог закладу освіти не займається вихованням, не насаджує свої цінності, не займається критикою);

- принцип конфіденційності (інформація, отримана під час консультації психологом, не може бути розголошена без згоди батьків учня; окрім того психолог не має права отримувати додаткову інформацію про родину школяра без відома батьків);

принцип розмежування особистих та професійних стосунків

(протягом консультативного процесу встановлюються стосунки виключно «консультант - клієнт», навіть за умови особистого знайомства за межами консультативного процесу) [24].

Дотримання зазначених принципів є неодмінною умовою успішної організації і перебігу консультативного процесу. Найбільш поширеними темами для консультації батьків учнів є: труднощі у спілкуванні з однолітками та дорослими, проблеми неповних сімей, розбіжності у ролях і відсутність навичок поведінки у зв'язку із цим тощо.

Одним з видів діяльності практичного психолога у закладі загальної середньої освіти є просвітницька робота з батьками школярів. Необхідність такої просвітницької роботи обумовлюється тією обставиною, що упродовж тривалого періоду штучно стримувалися розвиток і поширення психологічних знань взагалі й психологічної допомоги зокрема, в суспільстві існує певний дефіцит психологічних знань, в учасників освітнього процесу часто відсутня психологічна культура.

Батьки школярів нерідко мають у своєму розпорядженні досить одноманітні відомості про психологічні особливості своїх дітей. У родинях часто виникають конфлікти, причина яких криється у невмінні й небажанні прислухатися один до одного, розуміти, поступитися, поспівчувати. Тому практичному психологу надзвичайно важливо долучати до психологічних знань, підвищувати рівень психологічної культури батьків школярів, а також самих дітей [17].

Психологічна просвіта батьків школярів є одним із найбільш важливих напрямів у системі роботи практичних психологів закладів освіти. Мета психологічної просвіти батьків полягає у формуванні в них загальної наукової психологічної культури, що має посилену практичну складову, зорієнтовану на оптимізацію сфери сімейного виховання дітей та на підвищення ролі батьків в освітньому просторі закладу загальної середньої освіти. Така орієнтація передбачає також особливе змістовне наповнення психологічної просвіти батьків, до якої, в першу чергу, слід віднести

формування в них низки таких найважливіших уявлень і відповідних їм умінь:

- про себе як батьків, і вихователів;
- про дитину як суб'єкт виховання;
- про сутність та способи оптимізації дитячо-батьківських відносин;
- про психологічну сутність освітнього процесу та ролі в ньому батьків;
- про форми продуктивного співробітництва батьків із педагогами та працівниками психологічної служби [26].

Такий зміст передбачає і відповідні специфічні особливості психологічної просвіти батьківського аудиторії:

1. Якомога повне врахування освітнього рівня та професійної спеціалізації батьків. Особливо важливим є ставлення батьків до релігії, оскільки українська школа спирається на матеріалістичну психологічну концепцію, до сприйняття якої не всі батьки готові.

2. Максимальна практична спрямованість (батьки школярів мають бачити конкретне практичне застосування отриманих знань та вмінь, - суто теоретичні психологічні міркування ними просто не сприймаються);

3. Виражена рефлексивна складова (необхідно віддавати перевагу методам, що активізують самоаналіз, самоконтроль і самооцінювання батьками власних особистісних якостей та психолого-педагогічного потенціалу).

4. Адресність як орієнтація на проблеми власної дитини, а не тільки дітей певного віку взагалі.

5. Стимулювання «дослідницької» діяльності батьків, озброєння їх необхідними найпростішими прийомами і методиками психологічного вивчення власних дітей.

6. Широке використання групових форм роботи, що дозволить батькам відчувати значущість обговорюваних проблем і в творчій взаємодії з іншими батьками шукати шляхи їх вирішення, зменшити емоційну напруженість і

рівень тривожності батьків.

7. Використання засобів підвищення пізнавальної активності та ініціативи батьків (проблемне навчання, інтерактивні методи, метод проектів тощо).

8. Системність, що передбачає різноманітні як постійні, так і разові заходи, які за змістом і формою взаємопов'язані та взаємодоповнюють один одного.

9. Організаційна компактність та оперативність, що включає, зокрема, і можливості дистанційного спілкування.

10. Комплексність як робота з обома батьками і навіть, за необхідності, з усією сім'єю загалом.

11. Стимулювання самоосвітньої діяльності батьків у сфері психологічних знань.

Органічна єдність з іншими формами роботи практичного психолога: психологічною діагностикою, психологічним консультуванням, психокорекційною та психопрофілактичною діяльністю [36].

Такі основні загальні підходи до організації психологічної просвіти батьків, які у своїй єдності реалізуються через її специфічні форми та методи.

Форми просвітницької діяльності практичного психолога з батьками учнів обираються залежно від специфіки аудиторії батьків і містять у собі: тренінги, лекції та виступи на семінарах та нарадах, бесіди, консультації, рекомендації, виступи у пресі, тренінги, «круглі столи», виставки літератури, диспути тощо.

Висновки до розділу 1

У розділі 1 розкрито теоретичні засади роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти, висвітлено теоретико-методологічні підходи організації такої роботи. Визначено, що організація взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів передбачає узгодження мотивів, цінностей, інтересів,

рефлексивної поведінки, координація або узгодження позицій, суб'єкт-суб'єктні стосунки. Розкрито наукові підходи, на яких має будуватися робота практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів: аксіологічного, гуманістичного, особистісно-зорієнтованого, діяльнісного та суб'єкт-суб'єктного підходів.

Аксіологічний підхід розглядає взаємодію між шкільним психологом та батьками учнів з позицій дитиноцентризму, системи професійних та загальнолюдських цінностей. Гуманістичний підхід передбачає побудову стосунків практичного психолога закладу освіти з батьками школярів на гуманістичних ідеалах, визнанні дитини головною цінністю, суб'єктом освіти й культури. Особистісно-зорієнтований підхід спрямовує практичного психолога та батьків на необхідності постійного осмислення та оцінки свого життя та освітнього процесу, відповідальності за власні вчинки та дії. Діяльнісний підхід дає змогу активно використовувати в процесі взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів принципи єдності особистості й діяльності, активізації й оптимізації освітнього процесу.

Визначено ключові принципи організації роботи практичного психолога з батьками учнів: доступності психологічних послуг для всіх учасників освітнього процесу, науковості, розвитку, комплексності й системності, міждисциплінарності, структурності й цілісності.

Розкрито основні напрями роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів, до яких належать: психологічна просвіта; надання інформації батькам школярів про нормативи психічного розвитку дитини; розширення та поглиблення уявлень батьків учнів про закономірності психічного розвитку дитини, особливості соціальної ситуації розвитку у межах кожного вікового періоду; створення позитивних взаємостосунків між батьками та їхніми дітьми у родинах; допомога батькам у розвитку власних здібностей, впевненості в собі та розвиток відповідальності за дітей; розвиток почуття батьківства, позитивне

сприймання власної дитини; пропаганда психологічних знань; руйнування хибних і формування коректних, правильних установок батьків щодо прийомів виховання дітей у сім'ї.

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З БАТЬКАМИ УЧНІВ

2.1. Організаційно-методичні умови взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів

Для підвищення рівня організації взаємодії практичного психолога з батьками школярів є необхідним визначення оптимальних організаційно-методичних умов, що є сукупністю обставин, які сприяють реалізації поставлених цілей та впливають на процес та результат організації будь-якої діяльності [26].

Створені цілеспрямовано педагогічні умови мають ефективно впливати на взаємодію практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками. Здійснений аналіз актуальної наукової літератури дає підстави стверджувати, що під організаційно-методичними умовами розуміють ті обставини, що впливають на досягнення поставлених цілей. Організаційно-методичні умови поділяють на зовнішні та внутрішні [13].

В. Імбер вважає, що організаційно-методичні умови:

- мають бути спрямовані на стимулювання та мотивацію суб'єктів взаємодії освітнього процесу;
- мати зміст, форми, методи, прийоми, що сприяють підвищенню якості освітнього процесу;
- бути спрямованими на рефлексію суб'єктів освітнього процесу [17].

З огляду на зазначене вище, під організаційно-педагогічними умовами розуміються необхідні обставини, що створені для організації взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками, управління нею, налагодження продуктивного спілкування для досягнення запланованих результатів.

Проведений аналіз організаційно-педагогічних умов [11; 20; 37], запропонованих сучасними науковцями, дав підстави зробити припущення, що ефективність організації взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів забезпечується в умовах гуманістичної спрямованості взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів.

Передумовою формування гуманістичної спрямованості взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів є вмотивованість обох сторін. Тому для розуміння зазначеної організаційно-методичної умови необхідно виокремити такі поняття як інтерес, потреба та мотив. Мотиваційну сферу батьків школярів щодо їхньої участі у взаємодії з психологом закладу освіти слід розуміти як сукупність мотивів, що впливають на ефективність організації цієї взаємодії. Потреба батьків учнів є за своєю суттю прагненням або бажанням, усвідомленням потреби у взаємодії з педагогічним колективом, на основі чого формується мотив (як необхідне, обґрунтоване рішення, що відображається у певній готовності до такого виду діяльності) [25].

Потреба пробуджує до взаємодії, а мотив спонукає до діяльності, пов'язаної із задоволенням потреби в організації цієї взаємодії [14]. Розвиток мотивів і інтересів передбачає стимулювання позитивної мотивації батьків учнів до організації взаємодії з практичним психологом. Аксиологічний аспект такої взаємодії вимагає координації системи цінностей суб'єктів освітнього процесу. Така координація своєю чергою стає можливою завдяки процесу духовного взаємозбагачення через обмін цінностями внаслідок контактування практичного психолога закладу освіти з батьками школярів [31].

Організація взаємодії практичного психолога закладу освіти з батьками учнів передбачає гармонізацію їхніх інтересів неконфліктним шляхом через утвердження суспільних відносин партнерського типу [15] та досягається згодою між суб'єктами щодо основних норм взаємодії [19, с. 8]. Отже,

організація взаємодії практичного психолога з батьками школярів потребує від них прагнення до взаємозбагачення та партнерства з ними.

Мотиви соціальної співпраці демонструють бажання практичного психолога закладу освіти та батьків спілкуватися і взаємодіяти з іншими, усвідомлювати, аналізувати способи, форми своє взаємодії та стосунків, вдосконалювати їх. Вони виявляються у:

- прагненні батьків учнів та практичного психолога закладу освіти усвідомлювати й удосконалювати способи спільної роботи;
- бажанні обговорювати різні способи та форми організації взаємодії;
- активному інтересі до ефективної організації взаємодії .

Нова українська школа функціонує на засадах «педагогіки партнерства» [45]. Отже освітній простір Нової української школи розглядається як платформа для організації взаємодії практичного психолога й батьків. Суть поняття «простір» вивчалось в значній кількості філософських, культурологічних та соціологічних дослідженнях. Науковці ототожнюють це поняття з освітньою системою, що містить відповідні принципи та форми організації освітнього процесу [33]. Освітній простір Нової української школи являє собою основу для взаємодії з усіма суб'єктами освітнього процесу, спрямований на підвищення його якості.

Формуванню освітнього простору Нової української школи шляхом організації взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти та батьків школярів мають сприяти інноваційні та інтерактивні форми роботи [45]. У процесі педагогічної взаємодії суб'єкти беруть участь у різних ситуаціях педагогічного та особистісного спілкування, що вимагає певної підготовки й практичного психолога, і батьків учнів до ситуацій спілкування. Але якщо для практичного психолога участь у такій взаємодії є частиною професійної діяльності й відбувається невимушено з огляду на наявність у нього відповідних професійних знань та умінь, то батькам школярів часто доводиться просто пристосовуватися в процесі взаємодії з практичним психологом до ситуацій, що виникають у перебігу взаємодії. Це

призводить до незрозуміння позиції іншого суб'єкта, виникнення конфронтації у відносинах, усвідомленими протидіями зусиль [20].

Заклад загальної середньої освіти, реалізуючи процес управління якістю психолого-педагогічної взаємодії з батьками школярів, має не лише забезпечувати сім'ю інформацією про процес та зміст освітнього процесу, а й включати батьків у міжособистісні відносини через спеціально організовані форми та ситуації взаємодії та спілкування.

Робота практичного психолога з батьками учнів будується з урахуванням комплексу форм психолого-педагогічної взаємодії закладу освіти та сім'ї. Діяльність проходить поступово та включає в себе пізнавально-просвітницькі, інформаційні та нетрадиційні форми взаємодії, форми спільного дозвілля та залучення батьків до управління освітнім процесом. Поступове включення батьків учнів у зазначений вище процес є ще однією важливою умовою ефективної взаємодії практичного психолога з батьками учнів.

Дотримання зазначеної вище умови передбачає організацію роботи з батьками у межах кількох етапів, описаних нижче.

Перший етап – передадаптаційний – включає в себе роботу з дітьми та їхніми батьками у період вступу до закладу загальної середньої освіти. Цю взаємодію з батьками налагоджує адміністрація закладу, але важливу роль у цьому процесі відіграє практичний психолог, оскільки мета передадаптаційної взаємодії – забезпечити батьків школярів потрібними знаннями про особливості адаптації до шкільного навчання, розширити їх уявлення про особливості перебігу адаптаційного періоду, засоби і заходи його максимального пом'якшення. На цьому етапі практичний психолог закладу освіти використовує аналітичні та інформаційні форми й методи взаємодії (спостереження, анкетування, опитування, консультації, співбесіди тощо).

Другий етап процесу взаємодії – адаптаційний, який передбачає роботу з дітьми та їхніми батьками у момент пристосування до освітнього

процесу у закладі освіти. Метою цього етапу є забезпечення психологічного та фізичного комфорту для дітей, пом'якшення труднощів переходу від домашнього до суспільного способу життя. У ході адаптаційної взаємодії практичний психолог використовує аналітичні та інформаційні методи і форми (консультації, тренінги, практикуми, лекції тощо).

Методичний етап психолого-педагогічної взаємодії передбачає чітко розроблену логічно-послідовну організацію роботи з батьками і педагогами по розвитку особистості дитини. Мета цього етапу – створення єдиного освітнього простору «заклад освіти – сім'я» для розвитку, виховання та навчання дитини. Для досягнення ефективного результату важливий підбір та використання методів та форм взаємодії, а саме:

- пізнавально-просвітницьких (індивідуальні, колективні);
- інформаційних;
- інтернет-співпраці [29].

На організаційному етапі передбачається спільна діяльність учасників процесу, об'єднаних комплексом заходів, спрямованих на розвиток особистості дитини. Мета цього етапу – оптимізація участі батьків в освітньому процесі.

Отже, ефективна робота практичного психолога з батьками школярів передбачає забезпечення умов активності суб'єктів взаємодії, направленої на створення єдиного освітнього простору «заклад освіти – сім'я» для повноцінного психофізичного та особистісного розвитку дитини.

2.2. Форми роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів

Основними завданнями практичного психолога закладу загальної середньої освіти у роботі з батьками є здійснення психологічної просвіти, надання інформації батькам про нормативи психічного розвитку дитини; розширення та поглиблення уявлень батьків про закономірності психічного розвитку дитини, про особливості соціальної ситуації розвитку у кожному

віковому періоді; сприяння створенню позитивних взаємостосунків між батьками і дітьми; надання допомоги батькам у розвитку власних здібностей, впевненості в собі та розвиток почуття відповідальності за дітей; розвиток почуття батьківства, позитивне сприймання власної дитини; пропаганда психологічних знань; руйнування хибних і формування правильних установок батьків щодо прийомів виховання дітей у сім'ї [5].

Зазначені завдання вирішуються у межах використання таких форм роботи практичного психолога з батьками школярів:

- батьківські збори;
- бесіди (колективні, групові, індивідуальні);
- оформлення інформаційних повідомлень для батьків;
- психолого-педагогічні лекторії;
- заняття-тренінги для батьків з підвищення батьківської ефективності;
- лекції, семінари, конференції;
- індивідуальні тематичні консультації;
- організація гуртків, секцій, спільних творчих справ [24].

Організаційна форма роботи з батьками учнів у закладі загальної середньої освіти є механізмом її впорядкування і залежить від співвідношення основних параметрів, а саме: контингенту, тривалості, характеру взаємодії. У таблиці додатку А наведені виокремлені за названими параметрами організаційні форми психологічної просвіти батьків, які слід розглядати як можливі. Вибір тих, які будуть використовуватися, і тим більше наповнення їх певним змістом і конструювання методів, залежить від конкретних завдань та умов психологічної просвіти батьків у навчальному закладі.

Найбільш звичною, але епізодичною й часто заформалізованою, а тому малоефективною організаційною формою психологічної просвіти батьків, є участь психолога в батьківських зборах. Психолого-практики з багаторічним досвідом роботи вважають, що за умови більш-менш розгорнутої системи психологічної просвіти батьків, залучення практичних психологів до

батьківських зборів доцільне з метою надання консультативної допомоги у вирішенні окремих практичних питань [6].

Лекторій психологічних знань, як ще одна традиційна організаційна форма, за умови реалізації зазначених вище вимог до психологічної просвіти батьків може бути досить ефективною. Лекторій розрахований на кілька занять, тому тема його має бути досить об'ємною, проте конкретною. Наприклад: «Разом із дитиною готуємось до школи», «Підліткова криза і що з нею робити», «Проблеми життєвого вибору старшокласників».

Батьківський клуб – досить нова і незвична організаційна форма психологічної просвіти батьків школярів, спрямована на зближення педагогічних позицій дорослих, на створення і розвиток батьківської групи.

Робота творчої групи як форма психологічної просвіти батьків містить елементи психолого-педагогічного дослідження з метою формулювання практично значущих рекомендацій із конкретної проблеми. Це можуть бути дослідження дітей (наприклад, «Про що мріють наші діти?») або дослідження батьками самих себе (наприклад, тема «Батьківські цінності»). Результати таких досліджень можуть бути подані на батьківській конференції [19].

Батьківська конференція – це організаційна форма психологічної просвіти батьків, орієнтована на виклад теоретичних позицій психології з аналізом їх застосування у практиці, що передбачає обговорення конкретної практичної проблеми або в суто батьківській, або у змішаній аудиторії.

Психолого-педагогічні проблеми можуть бути реалізовані і в сценарії ділової гри, що передбачає вироблення в ігровій групі способу вирішення проблем разом з формуванням відповідних умінь. Потужний розвивальний потенціал ігрових технік міститься й у великих психологічних іграх, які набувають все більшої популярності. Велика психологічна гра є досить самостійним цілісним заняттям, що має внутрішню систему цілей і правил, заснованого на активізації інтелектуального, емоційного та діяльнісного станів особистості. Схожою на велику ділову гру є проектна діяльність, спрямована на вирішення практичних питань, значущих для групи [26].

Опосередковані форми організації психологічної просвіти батьків («Психологічний бюлетень», «Скринька довіри», форум та «Куточок психолога» на сайті школи, брошури й пам'ятки для батьків та ін.), а також різноманітні форми консультацій для батьків є важливими доповнюючими формами у цілісній системі психологічної просвіти батьків [31].

Важливе місце в роботі практичного психолога з батьками школярів займає психологічне консультування. Основне завдання консультування батьків – оптимізація міжособистісної взаємодії в системах взаємин «педагог – дитина», «батьки – дитина», «педагог – батьки». Запити батьків, які потребують консультацій практичного психолога, можна об'єднати в кілька груп, а саме:

- проблеми, пов'язані з вихованням дітей;
- проблеми, зумовлені труднощами в розвитку та навчанні дітей;
- інтерес батьків до наявних у дітей здібностей, до особливостей підліткового віку;
- особистісні проблеми дітей і підлітків, міжособистісна взаємодія в сім'ї та найближчому оточенні [37].

Однак у практиці психологічного консультування найчастіше зустрічаються проблеми, які належать до сфери стосунків між батьками і дітьми. Це можуть бути проблеми взаємовідносин батьків з дітьми молодшого шкільного віку, дітьми-підлітками. Психологічний зміст консультування полягає у допомозі батькам школярів самостійно вирішувати проблеми спілкування з дітьми та накопичувати досвід вирішення подібних проблем [3].

Консультація відбувається у формі індивідуальної бесіди, що завжди є адресною, тобто психолог має враховувати індивідуальні особливості батьків, їхню готовність до змін, рівень психолого-педагогічної культури, умови психічного розвитку дитини, особливості її близького соціального оточення, індивідуального розвитку, наявність психічних травм тощо.

Отже в ході консультування доводиться враховувати цілу низку

об'єктивних і суб'єктивних обставин, з причини яких у дітей виникають проблеми з навчанням у школі та можуть складатися погані взаємини з однолітками. Практичні рекомендації з виявлення й усунення цих причин мають складатися в процесі діалогу з батьками та за наявності необхідної інформації від учителів [1].

Під час бесід з батьками важливо звернути їхню увагу на типові й специфічні прояви індивідуальних якостей дітей, на які необхідно зважати, якщо дорослі щиро хочуть налагодити з ними стосунки. Основною особливістю роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів є те, що в більшості випадків психолог стикається не просто з неформованим запитом на допомогу, а з упередженим, часто негативним, ставленням і до процедури взаємодії з психологом, і частково до нього самого. Це є одним з найбільш суттєвих чинників виникнення бажання приховати від оточуючих те, що відбувається з дитиною (що й визначає конфіденційну спрямованість консультування). Іншим варіантом поведінки батьків учнів є абсолютна їхня байдужість до проблем власної дитини, ігнорування і самих проблем, і рекомендацій психолога чи педагогів [12].

Успіх організації взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів визначається ще й застосуванням інноваційних активних форм, однією з яких є тренінг, який є активним методом набуття знань людиною з практичною перевіркою запропонованих умінь і навичок у безпечному середовищі. У психолого-педагогічній літературі [4] виокремлюють різні види тренінгів, одним із яких є навчальний тренінг. Навчальний тренінг відіграє системотворчу роль у процесі організації взаємодії, є проміжною ланкою між теоретичними знаннями та їх практичним застосуванням в реальних умовах сучасної школи [38, с. 257].

Л.Семерчак зазначає, що проведення тренінгу передбачає:

- набуття батьками школярів значущих для психологічних знань та

вмінь;

- формування або розвиток навичок співпраці та ефективної комунікативної взаємодії;

- презентації власної думки;

- розвиток здатності до рефлексії;

- підвищення рівня педагогічної культури тощо [28].

Отже тренінг розглядається як групова, цілеспрямована, спеціально організована взаємодія практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів. Методика проведення тренінгу включає реалізацію таких етапів:

- 1) початковий, що передбачає цілепокладання діяльності, визначення мети заняття, ознайомлення учасників з основними правилами тренінгу, психологічне налаштування, з'ясування очікувань учасників тренінгу;

- 2) основний, на якому реалізується основна мета й завдання тренінгу, що реалізується спільна робота щодо виконання запропонованих конкретних завдань (вправ), у процесі опрацювання яких набуваються певні знання та уміння;

- 3) заключний, що передбачає проведення рефлексії, підведення підсумків, отримання зворотного зв'язку, узагальнення, порівняння отриманих результатів з очікуваними [25].

Тренінг складається з різноспрямованих завдань, вправ, застосування інтерактивних методів, спрямованих на розвиток комунікативних навичок відповідно поставленої мети, що передбачає упровадження індивідуальної, парної, групової та колективної діяльності учасників [25].

Отже, проведення тренінгів як групової форми організації взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів, дозволяє максимально залучати їх до спільної роботи, сприяє підвищенню в них інтересу та мотивації, активізації їх розумової діяльності. Такі заняття спрямовані на відтворення, проектування та моделювання діяльнісних відношень, комунікативних зв'язків.

Актуалізація теоретичного осмислення та практична організація взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів, сприяє формуванню сприятливого освітнього середовища шляхом оволодіння ними формами, методами та прийомами взаємодії, підвищенню якості реалізації школою своєї освітньої функції, перетворює її на реального агента впливу на реформування процесу відтворення суспільних відносин [24].

2.3. Особливості роботи практичного психолога закладу освіти з батьками учнів в умовах військових дій

Ситуація, у якій опинилися Україна з початком крупно масштабних військових дій, не є типовою. Діти є однією із вразливих категорій населення, що особливим чином відчуває вплив екстремальних подій. Вони гостро сприймають події, які змінюють комфорт, надійність, безпечність оточуючого середовища. Саме від позиції й поведінки батьків школярів залежить у кінцевому значенні стан психічного здоров'я дітей, які піддаються постійному стресу.

У межах планування психосоціальної допомоги батькам із сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах, слід враховувати, що у більшість з них часто немає усвідомлення необхідності психологічної допомоги або підтримки. Потреби таких родин обумовлюються втратами, які вони пережили, зміною соціального статусу, місця проживання, звичного способу життя його обставин, втратою відчуття комфорту тощо. Батьки школярів, які пережили стрес, можуть потребувати значного проміжку часу на адаптацію до складних обставин свого життя, що автоматично позначається й на дітях. Тому практичний психолог має приділити достатньо часу для планування заходів роботи з батьками учнів та їх реалізації.

На початкових етапах надання психологічної допомоги батькам учнів заходи можуть відбуватися у вигляді зустрічей-підтримок [10].

До форм психосоціальної допомоги батькам школярів відносять, по-

перше, відносимо індивідуальну форму, що передбачає індивідуальне консультування (бесіди), зустрічі з планування і ведення випадку, оцінки успіхів, терапевтичні зустрічі [5]. Така форма роботи підходить для батьків школярів, які характеризуються підвищеною тривожністю або сором'язливістю, а також у тих умовах, коли неможливо зібрання групи для проведення занять. Проте не існує універсальної форми роботи, різноманіття таких організаційних форм дає можливість практичному психологу обирати певну форму роботи в залежності від завдань професійної діяльності, запитів батьків, а також відповідно власних уподобань та рівня професійної майстерності.

Окремо слід відзначити, як форму індивідуальної роботи з батьками учнів, телефонне консультування психологом закладу освіти.

Для забезпечення ефективної роботи з батьками, учнів, особливо з родин у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій, практичному психологу слід будувати взаємини з батьками на основі таких рекомендацій:

- створювати безпечний простір протягом зустрічей, що передбачає дбайливе ставлення до кожного, один до одного, пояснення того, що відбувається, дотримання конфіденційності тощо;
- уникати травматизації, яка може виникнути під час проживання події і спричинити внутрішнє промальовування пережитої події набагато страшніше, ніж процес проживання самої події;
- розвивати шанобливе ставлення та довіру один до одного, особливо під час розповіді про трагічні події, мрії, фантазії тощо;
- відстежувати динаміку групи та баланс сил для своєчасного втручання у процес взаємодії;
- у групах слід надавати слово батькам, які мають потребу поскаржитися, поплакати, оскільки такі групи можуть бути мнимим місцем, де батьки учня можуть собі дозволити це зробити;
- формувати ідеї взаємної підтримки та довіри;

- спрямовувати на переоцінку власного досвіду, здобутків, орієнтацію на ресурси, сильні сторони, планування, розширення перспектив, підвищення самооцінки тощо;
- застосовувати творчі завдання та елементи арт-терапії;
- навчати основних методів саморегуляції, боротьби зі стресом;
- заохочувати гумор на групових заняттях, допомагає відчуттю комфорту в групі, її згуртуванню, відволікає від важких думок і переживань;
- застосовувати принципів андрагогіки [6].

Практичний психолог працює з батьками школярів із різним ступенем включеності в травмуючі події. Тому шкільному психологу слід проводити як профілактичні, так й індивідуально зорієнтовані заходи. Розглянемо ці напрями роботи практичного психолога детальніше.

Першим важливим напрямом діяльності практичного психолога в умовах військових дій є надання першої психологічної допомоги. У зазначеному контексті йдеться про сукупність заходів підтримки і практичної допомоги.

Надаючи допомогу, важливо, щоб практичний психолог критично оцінив свої можливості й за необхідності – делегував роботу відповідним фахівцям, спроможним надати спеціалізовану медичну або соціальну допомогу. Тож завдання практичного психолога – надати необхідні контакти батькам, направити їх до відповідних фахівців [16].

Під час надання першої психологічної допомоги важливо, щоб практичний психолог дотримувався правил неупередженості, поваги до рішень особи, якій надається допомога, конфіденційності, урахування культурних особливостей тощо.

Під час війни діти постійно перебувають у стані невизначеності. Оскільки діти мають обмежені можливості швидко реагувати та обробляти інформацію з навколишнього середовища, важливо запроваджувати кроки підтримки, які допоможуть мінімізувати наслідки психологічної травми.

Отже, одним з головних завдань психолога, що має справу з наслідками травматичної ситуації під час війни, полягає в тому, щоб допомогти батькам школярів:

а) усвідомити, що необхідно використовувати самопідтримку (створювати для себе відчуття безпеки; піклуватися про свої базові потреби; обирати більше «хочу», ніж «треба»; виділяти час на хобі; дякувати собі за те, що ви є);

б) послабити неадаптивні чинники, що заважають адекватному психосоціальному функціонуванню;

в) спонукати себе до вияву активності, необхідної для розширення власного арсеналу способів конструктивного подолання травми [21].

Практичний психолог під час бесід з батьками учнів має звертати увагу на те, що важливо повернути собі та дітям відчуття базової безпеки. Для цього слід за можливості повертати у своє життя звичні ритуали із мирного життя (ранкова кава, прогулянки з собакою, читання перед сном тощо).

Крім рекомендацій, можна розглянути техніки, що використовуються для зняття напруги, пригніченого стану, наприклад:

– «Прокинувшись, перш ніж встати, подумайте про можливість відчувати чи діяти інакше, не так, як звичайно. Не приймайте рішень, які необхідно виконати, просто жваво візуалізуйте можливі прості та легко здійсненні зміни у вашому звичайному розпорядку».

– «Виберіть місце, де відчуваєте себе затишно вдома. Зосередьтеся на якомусь предметі так, ніби ви ніколи не бачили його раніше. Почніть усвідомлювати його розмір, форму, колір, будову тощо. Потім нехай він поступово зникне і у фокусі вашої уваги з'явиться задній план. Повторіть те саме з іншими предметами».

– «Згадайте, що вам по-справжньому приносило задоволення в ранньому дитинстві? Виберіть щось, чим було б цікаво зайнятися, але що ви не робили вже дуже давно. Спробуйте зробити це знову».

– «Визначте ваш досконалий стан. Виберіть із вашого минулого стану,

в якому всі ваші ресурси були для вас доступні настільки, що це дозволяло вам бути в найкращій формі та діяти повною мірою своїх здібностей» [23].

Таким чином, питання психологічної підтримки батьків та членів сімей дітей розглядається як багатокomпонентна, сфокусована діяльність психолога, спрямована на формування психологічної стійкості у подоланні наслідків надзвичайної ситуації, підвищення рівня стресостійкості, навчання способам самовідновлення тощо. У результаті впровадження практичним психологом комплексу заходів очікується зменшення рівня тривожності, нервового напруження, страхів у дітей, розвиток вміння адекватно виражати свої емоції та почуття.

Висновки до розділу 2

У розділі розкрито практичні аспекти роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів. Визначено організаційно-методичні умови, при реалізації яких буде забезпечено ефективність організації взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів, а саме: гуманістична спрямованість взаємодії практичного психолога закладу з батьками учнів; залучення батьків до формування освітнього простору Нової української школи.

Робота практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів будується з урахуванням комплексу форм психолого-педагогічної взаємодії закладу освіти та сім'ї. Діяльність містить у собі пізнавально-просвітницькі, інформаційні та нетрадиційні форми взаємодії, форми спільного дозвілля та залучення батьків до управління освітнім процесом.

Основними завданнями шкільного психолога у роботі з батьками є здійснення психологічної просвіти, надання інформації про нормативи психічного розвитку дитини; розширення та поглиблення уявлень батьків про закономірності психічного розвитку дитини, про особливості соціальної ситуації розвитку у кожному віковому періоді; сприяння створенню

позитивних взаємостосунків між батьками і дітьми; пропаганда психологічних знань; формування правильних установок батьків щодо прийомів виховання дітей у сім'ї.

Розкрито форм роботи практичного психолога з батьками школярів, якими є: батьківські збори; колективні, групові, індивідуальні бесіди; оформлення інформаційних повідомлень для батьків; психолого-педагогічні лекторії; заняття-тренінги для батьків з підвищення батьківської ефективності; лекції, семінари, конференції; індивідуальні тематичні консультації; організація гуртків, секцій, спільних творчих справ. Акцентовано увагу на значенні психологічного консультування батьків та тренінгу, основними завданнями яких є оптимізація міжособистісної взаємодії у взаєминах батьків зі своїми дітьми, розкрито особливості проведення практичним психологом цієї форми роботи з батьками.

Висвітлено особливості роботи практичного психолога закладу освіти з батьками учнів в умовах військових дій, що розглядається як багатокомпонентна, сфокусована діяльність психолога, спрямована на формування психологічної стійкості у подоланні наслідків надзвичайної ситуації, підвищення рівня стресостійкості, навчання способам самовідновлення.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Результати здійсненого дослідження організаційно-методичних засади роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів дозволили зробити наступні висновки.

1. Відповідно першого завдання дослідження було розкрито сутнісні характеристики роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів. Зазначено, що сучасна система психологічної підтримки родин віддає перевагу принципам, виголошеним Конвенцією про права дитини, зокрема принципам пріоритету сім'ї, взаємин дитини і батьків та всебічної участі батьків в особистісному становленні й розвитку дитини, спільної участі сім'ї та освітніх закладів в освітньому процесі на засадах партнерства.

Визначено наукові підходи до організації взаємодії практичного психолога загальноосвітнього навчального закладу з батьками учнів: аксіологічний, гуманістичний, особистісно-зорієнтований, діяльнісний, полісуб'єктний.

Аксіологічний та гуманістичний підходи, спрямовані на реалізацію ідей дитиноцентризму, гуманістичних цінностей в освіті. Особистісно-зорієнтований підхід забезпечує орієнтацію практичного психолога та батьків на забезпечення завдань вибірковості й варіативності в освіті; необхідності постійного осмислення та оцінки (рефлексії) свого життя та освітнього процесу; усвідомленого пошуку сенсу життя та творчості; відповідальності за власні вчинки та дії. Діяльнісний підхід дає змогу використовувати в процесі взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів принципи єдності особистості й діяльності, активізації й оптимізації освітнього процесу. Полісуб'єктний підхід наголошує на цінності діалогічної взаємодії практичного психолога з батьками, досвіду взаємодії як позитивної спільної діяльності, рівноправних, суб'єкт-суб'єктних стосунків із ними.

Розкрито принципи роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів: доступності психологічних послуг для всіх учасників освітнього процесу; науковості; розвитку; комплексності й системності у наданні психологічної допомоги; міждисциплінарності; структурності й цілісності.

Висвітлено основні напрями роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів, якими є: психодіагностика, психологічна корекція й розвивальна робота, психологічне консультування, просвітницька робота з батьками школярів.

2. Відповідно другого завдання дослідження було визначено та схарактеризовано форми роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів, якими є: батьківські збори; бесіди (колективні, групові, індивідуальні); оформлення інформаційних повідомлень для батьків; психолого-педагогічні лекторії; заняття-тренінги для батьків з підвищення батьківської ефективності; лекції, семінари, конференції; індивідуальні тематичні консультації; організація гуртків, секцій, спільних творчих справ. Розкрито зміст кожної з наведених форм роботи практичного психолога з батьками школярів.

Особливу увагу приділено психологічному консультуванню як формі роботи з батьками, розкрито особливості реалізації та вимоги, що висуваються до психологічного консультування. Розглянуто навчальний тренінг, що відіграє системотворчу роль у процесі організації взаємодії з батьками учнів. Тренінг розглядається як групова, цілеспрямована, спеціально організована взаємодія практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів. Розкрито методику проведення тренінгу включає відповідно його етапів – початкового, основного, процесуального та заключного.

Зазначено, що актуалізація теоретичного осмислення та практична організація взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів, сприяє формуванню сприятливого освітнього

середовища шляхом оволодіння ними формами, методами та прийомами взаємодії, підвищенню якості реалізації школою своєї освітньої функції.

3. Відповідно третього завдання дослідження було розкрито організаційно-педагогічні умови підвищення ефективності роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів. Під організаційно-методичними умовами розуміють ті обставини, що впливають на досягнення поставлених цілей.

Визначено, що ефективність організації взаємодії практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів забезпечується в умовах гуманістичної спрямованості взаємодії, утвердження суспільних відносин партнерського типу. Описано етапи психолого-педагогічної взаємодії практичного психолога з батьками учнів:

- передадаптаційний, що містить у собі роботу з дітьми та їхніми батьками у період вступу до закладу загальної середньої освіти;
- адаптаційний, який передбачає роботу з дітьми та їхніми батьками у момент пристосування до освітнього процесу у закладі освіти;
- методичний, що передбачає чітку логічно-послідовну організацію роботи з батьками щодо розвитку особистості дитини з використанням індивідуальних і колективних пізнавально-просвітницьких та інформаційних форм роботи, інтернет-співпраці;
- організаційний, у межах якого здійснюється спільна діяльність учасників процесу, об'єднаних комплексом заходів, спрямованих на розвиток особистості дитини.

Зроблено висновок, що взаємодія практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками школярів має здійснюватися на підставі: розуміння сутності й змісту суб'єкт-суб'єктних взаємин педагогічного колективу загальноосвітнього навчального закладу з батьками у процесі їхньої спільної діяльності, прагненням до оволодіння досвідом такої взаємодії; досягнення спільної мети; узгодження позицій, налагодження різноспрямованих контактів, розвиток позитивної взаємної

залежності; взаємної відповідальності, підтримки та співтворчості; відповідальності за результат роботи психологів та батьків школярів; активної творчої позиції суб'єктів взаємодії; суб'єкт-суб'єктній позиції, що передбачає визнання рівності та цінності кожного з учасників взаємодії – і психолога, й батьків учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИ ДЖЕРЕЛ

1. Алгоритми діяльності працівників психологічної служби: Т. 1 / авт. кол. за заг. ред. В. Г. Панка. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 138 с.
2. Бойко Ю. Р. Робота соціального педагога з різними типами сімей. К., 2013. 231 с.
3. Бугаєць Н. А., Трубавіна І. М. Теорія і практика взаємодії сім'ї та школи: навч. посібник. Х., 2011. 102 с.
4. Бугакова О. В. Інноваційні форми та методи організації взаємодії педагогічного колективу загальноосвітнього навчального закладу з батьками: метод. рекомендації. Х.: Стиль-Издат, 2016. 88 с.
5. Галян О.І., Борисенко З.Т. Психологічні аспекти супроводу батьків дітей з особливими освітніми потребами. *Теорія і практика сучасної психології* : зб. наук. праць. 2019. № 2, т. 2. С. 44–49.
6. Гніда Т. Б. Невимушена саморобка як психодіагностична методика у роботі з сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах внаслідок військових дій. Психотерапія і свобода : матеріали XXV наук.-практ. конф. з міжнар. участю 27-30 червня 2019, м. Тернопіль. Тернопіль, 2019. С. 13-16.
7. Гніда Т. Б. Особистісні ресурси – засіб нормалізації психоемоційного стану людини. Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19: Інтернет-посібник / за наук. ред. В.Г. Кременя ; [координатор інтернет-посібника В.В. Рибалка ; колектив авторів]. Київ, 2020. 182-185 с
8. Гаркавенко З. О. Методичні рекомендації керівнику навчального закладу щодо діяльності психологічної служби. К. : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2015. 79 с.
9. Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С. та ін. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / за заг. редакцією М. Грищенка. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/ua->

sch-2016/konczepczyia.html

10. Групові форми роботи в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (досвід упровадження) / [авт. кол. В.В. Байдик, Ю.С. Бондарук, Ю.П. Гопкало, Т.Б. Гніда, І.О. Корнієнко, Н. В. Лунченко, Ю. А. Луценко, Р.А. Мороз, І. І. Ткачук] ; заг. ред. В. Г. Панка, І. І. Ткачук. Київ : Ніка-Центр, 2020. 122 с.
11. Гоян І. М. Методи діагностики психічного розвитку дітей : навчальний посібник Івано-Франківськ , 2014. 652 с.
12. Демчук О. А. Методика роботи практичного психолога. Умань, 2011. С.52–57.
13. Довідник нормативно-правових документів психологічної служби та психолого-медико-педагогічних консультацій системи освіти України / Упоряд.: Ю.А. Луценко, А.Г. Обухівська, І.В. Луценко, Н. В. Сосновенко. К.: Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2014. 475 с.
14. Досвід надання допомоги дітям і сім'ям – жертвам військового конфлікту: практ. посіб. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 152 с.
15. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
16. Ілляшенко Т.Д., Жук Т.В. Проблема психолого-педагогічної допомоги батькам, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. *Харківський осінній марафон психотехнологій 2019: тези доповідей. Частина 2.* URL : http://lib.iitta.gov.ua/717936/1/%D0%86%D0%BB%D0%BB%D1%8F%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%96%D1%83%D0%BA_2019_131-135.pdf
17. Імбер В. І. Педагогічні умови застосування мультимедійних засобів навчання у підготовці майбутнього вчителя початкових класів: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2008. 20 с

18. Кисляк Г. Я. Профілактична робота з батьками. Психологічна газета. 2007. №14. С. 45-51.
19. Кіян О. І. Батьківсько-вчительська взаємодія як чинник морально-духовного виховання молодших підлітків: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. К., 2010. 20 с.
20. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2012. 200 с.
21. Консультування в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій / авт. кол; заг. ред. В. Г. Панок, І. І. Ткачук. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 144 с
22. Консультативна психологія: підручник / І. С. Булах та ін. Вінниця, 2014. 484 с.
23. Консультування в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій / авт. кол; заг. ред. В. Г. Панок, І. І. Ткачук. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 144 с.
24. Легка Л. М. Організація діяльності психологічних служб: навч. посіб. / Л. М. Легка, Л. Г. Семенча. Л.: Новий Світ-2000, 2009. 372 с.
25. Лук'янчук Н. Класифікація видів тренінгів. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика*. 2013. Вип. 10. С. 272-279.
26. Лунченко Н.В., Мельник А.А., Панок В.Г., Ткачук І.І. Діяльність психологічної служби у системі освіти з надання допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (за результатами моніторингу). Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 105 с.
27. Макаренко І.В. Соціально-педагогічна підтримка батьків дітей раннього віку з особливими потребами: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 – соціальна педагогіка. Луганськ: Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2009. 232 с.

28. Макогон О. Е. Організаційно-педагогічні умови створення сприятливого навчально-виховного середовища у загальноосвітньому навчальному закладі : дис. ... канд.. пед.. наук : 13.00.01. Х., 2006. 226 с
29. Марінушкіна О. Є., Замазій Ю. О. Порадник практичного психолога. Х.: Вид. група «Основа», 2007. С. 200–210.
30. Матвеева М.П. Організація роботи шкільного психолога. К., 2001.198 с.
31. Надання психологічної допомоги вразливим групам населення під час та після карантину через пандемію COVID-19 : Практ. посіб [Електронне видання] / Циганенко Г. В., Великодна М. С. Київ; Кривий Ріг, 2020. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/3827>
32. Наукові підходи до педагогічних досліджень : колективна монографія / за заг. ред. В. І. Лозової. Х., 2012. 348 с.
33. Науково-методичні засади діяльності психологічної служби: навчально-методичний посібник/ в 2 т. Т.1/ [за ред. В. Г. Панка, І. І. Цушко]. К.: Ніка-Центр, 2005. 328 с.
34. Організація соціально-психологічного супроводу дітей, сімей, які постраждали внаслідок військових конфліктів / Герило Г. М., Гніда Т. Б., Корнієнко І. О., Луценко Ю. А. ; заг. ред. Ю. А. Луценка. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. 128 с
35. Панок В.Г., Мельник А.А. Діяльність психологічної служби системи освіти у наданні допомоги постраждалим від збройного конфлікту на Сході України. Інформаційний бюлетень, 2017. URL: http://www.psyua.com.ua/index.php?page=products_one&prod=446&g_year=2017_2019.
36. Панок В.Г. Психологічна служба системи освіти і війна. *Психологія і суспільство*. № 3 (61). 2015. С. 18-23.
37. Панок В.Г. Збірник нормативно-правових документів психологічної служби та ПМПК системи освіти України / В.Г.Панок, І.І.Цушко, А.Г. Обухівська. К.: Шк. світ. 2008. 256 с.
38. Психологічна служба: підруч. / В. Г. Панок та ін. Київ: НікаЦентр, 2016.

- 362 с.
39. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: метод. посіб. / З. Г. Кісарчук, та ін.; за ред. З. Г. Кісарчук. К., 2015. 207 с.
40. Психологічна підтримка та супровід дорослих і дітей у кризових ситуаціях: практикум / упорядники Т.Р. Браніцька, Л.О. Матохнюк, О.М. Шпортун. Вінниця, 2022. 131 с.
41. Психолого-педагогічний супровід сім'ї у роботі психолого-медико-педагогічної консультації / авт. кол.: С. І. Васильковська, Т. В. Жук, Т. Д. Ілляшенко та ін.; за ред. А. Г. Обухівської. К. : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2015. 66 с.
42. Рибалка В.В., Самодрин А.П., Моргун В.Ф. Психолого-педагогічні експедиції шляхами демократизації життя особистості, освіти та громадянського суспільства: метод. посіб. К. : ТАЛКОМ, 2019. 280 с.
43. Рибальченко І.М. Взаємодія з батьками: навч. вид. Харків : Вид. група «Основа», 2007. 208 с.
44. Романовська Д. Д., Совкова С. І. Психологічний супровід організації роботи з батьками в освітніх навчальних закладах: метод. посібник. Чернівці, 2013. 124 с.
45. Соціальне партнерство школи і сім'ї: переосмислення проблем і перспектив. *Довідник директора школи*. 2015. № 5-6 (травень-червень). С.28-34.
46. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навч.-метод. посіб. К.: Агентство «Україна», 2015.176 с.
47. Соціально-педагогічні умови співпраці навчального закладу з батьками як фактор підвищення якості освіти / укладач: Замулко О.І. Черкаси, 2016. 258 с.
48. Строяновська О. В. Психологічна служба в системі освіти: практикум з навчального курсу для практичних психологів: навчальний посібник.

Київ, 2013. 176 с.

49. Туріщева Л.В. Робота шкільного психолога з батьками. Навчально-методичний посібник для вчителя. Х. : Вид. група «Основа», 2009. 128 с. (Серія «Психологічна служба школи»).
50. Устінова Т., Глазкова А., Донець Ю. Батьки повертаються з війни: Розповідь про сімейне відновлення. К., 2020. 64 с.
51. Швець О. А. Система роботи практичного психолога з педагогічним колективом навчального закладу. Навчально-методичний посібник. Березне, 2013. 65 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Організаційні форми роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти з батьками учнів

Таблиця додатку А

Назва організаційної форми	Призначення організаційної форми
Зустрічі-знайомства	Налагодження контакту з батьками школярів.
Короткі сесії психологічної освіти	Ознайомлення з системою психосоціальної підтримки та послуг, що надає психолог закладу освіти, надання корисної для батьків інформації щодо особливості виховання й навчання, формування взаємин у родині.
Діагностичні зустрічі (онлайн опитування батьків та онлайн-анкетування, батьківські «контрольні роботи»)	Вивчення запитів батьків школярів до практичного психолога засобами проведення діагностичних зрізів; надання батькам можливості здійснювати самодіагностику
Психологічний тренінг	Навчання батьків учнів успішної поведінки; практичне підтвердження теорії групової динаміки; обговорення проблем, з якими учасники зіткнулися в реальних умовах; допомога в застосуванні отриманих знань поза групою.
Відновний тренінг	Відновлення ресурсних станів особистості батька або матері учня, що містить у собі нормальне фізичне та емоційне самопочуття, здатність прийняти іншу особистість в його емоційному стані.
Дебрифінг	Обговорення вражень, реакцій і почуттів батьків учнів, когнітивна організація набутого ними досвіду шляхом розуміння структури минулих подій, реакцій на них, зниження індивідуального і групового напруження, зменшення відчуття унікальності й ненормальності власних реакцій, що вирішується за допомогою групового обговорення почуттів

Продовження табл. додатку А

Групове консультування	Надання консультативної допомоги декільком учасникам, зацікавленим у вирішенні однієї проблеми, або схожих проблем.
Семінари-тренінги «Батьки на допомогу дітям»	Надання допомоги батькам школярів у розумінні проблем їх дітей та надання інформаційної підтримки батькам у здійсненні компетентного виховного та коригувального впливу на дитину, підтримки.
Практикум	Формування та розвиток необхідних для батьків учнів умінь і навичок на основі психологічних теоретичних знань.
Онлайн чати, форуми, групи, платформи, спільноти	Надання інформації батькам учнів щодо актуальних для них питань, надання їм можливості брати участь в обговоренні, презентувати свою точку зору, поділитися досвідом або запозичити його тощо.